

O oficio de conversar. Xesús Alonso Montero e o faladoiro do café Goya de Vigo

The craft of conversation. Xesús Alonso Montero and the Goya's cafe gathering in Vigo

Gregorio Ferreiro Fente
(Xunta de Galicia / gfente@edu.xunta.gal)

Data de recepción: 14/08/2025 – Data de aceptación: 07/11/2025

*A lectura fai as persoas completas,
a conversa fainas áxiles,
a escritura fainas precisas.*

Francis Bacon

As escasas crónicas que existen sobre o café Goya de Vigo contan de xeito vago e moi sumario que este establecemento abriu as súas portas, arredor do ano 1920, co nome de Iris, que o seu propietario, Benjamín Losada, un emigrante que retornara da Arxentina con cartos abondos para montar o negocio, mudaría tempo despois polo máis glamoroso de Royal, que mantén ata o golpe de Estado perpetrado contra a II República en 1936, cando o substitúe polo definitivo Goya, non como consecuencia dun capricho estético ou dunha renovada estratexia publicitaria, senón forzado pola fobia que as novas autoridades sentían contra a pérvida Albión e calquera anglicismo presente na vía pública, coma aquel ameazador Royal de tinturas monárquicas. Cando eu o comecei a frecuentar máis de medio século despois do definitivo bautizo, o nome sobrevivía exuberante nun letreiro cuxas catro letras de gran tamaño resaltaban na parte superior dunha fachada integramente de vidro que convidaba ao viandante a traspasala e transformarse de súpeto, coma Alicia a través do espello, de suxeito observado en observador dunha cidade histórica e ruidosa que se mostraba algo máis amable tras os cristais. Desoutro lado, a quen entraba ofrecíase á vista un espazo amplo de planta rectangular, cuxo fondo malamente albiscaba seguindo un punto de fuga tendente ao infinito, e unha decoración que expresaba esa solidez tan do gusto burgués que transmite o exceso de madeira en ornamentos e mobiliario. Pero, máis que a tales adobíos e a estar nunha das vías de maior dinamismo da cidade, era grazas aos servizos que nel se brindaban que calquera cliente novel axiña se había sentir tentado a convertelo nun segundo domicilio: as tostas do almorzo a primeira hora do día, o aperitivo a media mañá para tratar algún negocio, o prato combinado dun xantar informal e apresurado, o café de sobremesa coas amizades, ou o sándwich de urxencia de antes de sentar na sala do cine ou na platea do teatro. Naquel espazo populoso e céntrico, onde rara vez o silencio conseguía impoñerse nalgún momento do día, abundaban curiosamente tanto os seareiros —caras familiares e a miúdo influentes segundo en que grupo social ou profesional da cidade— e mais

os faladoiros estables, un dos cales era o que, desde 1983 aproximadamente, presidía Xesús Alonso Montero durante as tardes de inverno a partir das catro. Cando eu a coñecín, formaban parte daquela táboa redonda, onde o profesor representaba o papel do *primus inter pares*, Gonzalo Allegue Otero, Xosé Francisco Armesto Faginas, Antonio Alonso Fontán e Rogélio Gomes Pousa, entre os que se conservaba moi viva aínda a lembranza de antigos membros que, por unhas ou outras causas, deixaran de concorrer a ela, tales como o fillo do dialectólogo Aníbal Otero, Horocel Otero Álvarez, o profesor Manuel Fernández de la Vega ou o escritor e crítico literario Estro Montaña. Moito máis novo ca calquera deles, eu sería o derradeiro en ingresar neste círculo de conversadores, uns cinco anos antes de que se desbaratase para sempre por mor do peche definitivo, en 1998, das portas da cafetería, e da apertura, no local que a acollera durante tantas décadas, da perfumería que alí aínda existe hoxe.

O día que asistín por primeira vez ao faladoiro lémbroo solleiro e deleitoso, coma o estado de ánimo co que fixera o curto traxecto que vai desde o número 34 da rúa da Vía Norte, a onde eu acababa de mudarme, ata a porta do café Goya, no 16 da rúa de Urzáiz: 700 metros costa abaixo, nun día claro e morno de inverno que anunciaba a veciña primavera, que andei cadenciosamente mentres cavilaba gozoso no afortunado que eu era porque Xesús Alonso Montero —don Xesús, que así o chamaba daquela como o sigo chamando hoxe— me convidara, unha semana antes, a asistir a aquela xuntanza regular de amigos, feito que significaba para min a manifestación evidente de que me estaba a agasallar co galano nada merecido de deixarme entrar nunha parcela da súa vida moito máis familiar e íntima que a estritamente académica á que se restrinxira a nosa relación desde que se iniciara, tres anos atrás, nas aulas da Facultade de Filoloxía da Universidade de Santiago de Compostela como profesor e alumno. Son quen de situar no tempo con certa exactitude aquel día luminoso de 1993 porque, segundo ben lembro, algunhas semanas despois Gonzalo Allegue entraba no café manifestamente ledto, e pousaba enriba da mesa —a de sempre: a cuarta da ringleira máis á esquerda segundo se entraba— os primeiros exemplares saídos do prelo de *Eduardo Blanco Amor (biografía). Diante dun xuíz ausente*. O libro, do que Gonzalo era autor e editor asemade, axiña obtería o xusto recoñecemento de obra maiúscula e singular por conseguir que o afán da vontade de estilo, tan indiscutiblemente patente en todas as súas páxinas, servise de instrumento eficazísimo para conquistar o ben difícil empeño de facerlle accesible ao lector a complexa personalidade e a ben azarosa existencia do sublime escritor de Ourense, ao que aquel ano se lle dedicaba o Día das Letras Galegas. Foi co paso do tempo, segundo fun compartindo horas de conversa con Gonzalo, cando comprendín que libro de características e virtudes tan excepcionais coma ese, resultado de máis dun lustro de traballo e non dunha encarga despachada con urxencia, unicamente podía ser escrito por alguén coma el, un lector impenitente ao que, na madurez da vida, non lle eran alleas moitas das mellores obras da literatura universal de todos os tempos, que lera con lapis, regra e cartabón entre as mans, e visitara coa tesitura propia do bibliófilo, segundo o significado máis xenuinamente etimolóxico que a palabra ten. Ese seu amor polo

libro e a literatura proxectábase daquela, á par de noutros textos da súa autoría, no seu labor de director literario de Editorial Nigra, do que eran froito delicioso publicacións tan doces e proveitosas coma o tríptico titulado *Galicia. O oficio de vivir: a terra, a cidade, o mar* (1991), obra fascinante que podería admitir a definición de álbum obituario dunha Galicia que morrera a madrugada do día anterior para nunca máis volver.

Por suposto, durante aquel 1993 o autor de *A esmorga* erixiuse no protagonista dun faladoiro no que, por profesión, formación e gustos dos integrantes, as conversas versaban adoito sobre temas literarios, con preferencia polos asuntos que ficaban fóra das marxes ou constaban, en letra de corpo miúdo, nas notas ao pé nos libros canónicos, e mais polos escritores e escritoras con propensión a mostraren condutas extravagantes ou mesmo histriónicas. Abofé que moi feliz tería sido Eduardo Blanco-Amor, tan necesitado toda a vida de amor e recoñecementos, de poder presenciar aqueles parrafeos en que con tanto aprecio e entusiasmo se falaba del e da súa obra, e constatar de paso que aquel seu atributo de ser quen de comportarse, de as circunstancias o requiriren, coma unha «costureiriña de pazo» prendera tamén naqueles entregados admiradores.

Contribuíu especialmente a inclinar os coloquios cara a expresión máis rexoubeira dos asuntos dos que se falaba Armesto Faginas, a quen tiveron desde aquela por un Quintiliano no xénero da conversa de faladoiro. Dotado dunha memoria felicísima e dun sentido do humor agudo e ocorrente en extremo, estas calidades eran as que lle permitían tirar un partido inusitado, no contexto da parola fútil do café e para fruición e aplauso fervoroso da concorrencia, do vasto coñecemento que posuía sobre persoeiros e xente senlleira do mundo literario, político e social de Galicia e, en particular, de Vigo, adquirido durante as moitas décadas de exercicio da profesión de xornalista en diferentes diarios, pero principalmente no *Faro de Vigo*, do que chegara a ocupar a dirección despois de pasar anos traballando baixo a batuta nada menos que de Álvaro Cunqueiro e Xosé Landeira Yrago. Do trato diario durante anos con Álvaro Cunqueiro, ao que decote se refería como don Álvaro, nacéralle unha estima persoal e unha admiración intelectual por el que deixara ben patentes en *Cunqueiro: unha biografía* (Xerais, 1987), libro que escribira con gran rigor, pero no que non referira a totalidade do amplísimo anecdótico do que era sabedor sobre quen tivera de xefe.

De Álvaro Cunqueiro fora bo amigo Manuel Fraga Iribarne, outro dos persoeiros que constituía un dos temas recorrentes nas lérias do faladoiro, pois, non en van, deviñera daquela, na esfera política de Galicia, tras ocupar a Presidencia da Xunta en 1990, en algo semellante ao que na rama da física se denomina o campo de Higgs, dotándoa de masa e, en consecuencia, curvando o espazo-tempo político do país ao seu absoluto antollo. Non lembro ben se por aquelas datas Armesto Faginas seguía a traballar aínda na redacción da biografía de Manuel Fraga Iribarne, empresa que comezara tempo atrás e acometera co beneplácito e mesmo a colaboración do político de dereitas despois de comprometerse o xornalista con el, nunha das varias entrevistas que mantiveran, a irlle enviando os capítulos do libro segundo fora avanzando na súa redacción. Así que Faginas, consonte a palabra

dada, foille facendo chegar regularmente as distintas remesas de folios en que describía a familia modélica e narraba a feliz infancia do neno Manuel Fraga, e, a seguir, eloxiaba a súa brillantez académica durante a adolescencia e a xuventude universitaria, e, páxinas máis adiante, informaba sobre o seu acceso fulgurante mediante oposición exitosísima á función pública etc. De cada remesa, o destinatario dáballe, axiña e con puntualidade británica, notificación de recibo ao remitente a través dunha carta en que abundaban loas afervoadas: «Faginas, es usted el natural heredero de la magia literaria del simpar Álvaro Cunqueiro». E chegou o momento en que lle correspondeu a quenda á etapa do daquela Presidente da Xunta de Galicia nas institucións franquistas, capítulo que o biógrafo lle envía ao biografado ao igual que fixera cos anteriores. Pero nesta ocasión, a carta que tiña que confirmar a recepción do paquete postal non chegou. Mellor dito: pasaban as semanas e non acababa de chegar. Ata que un día calquera, estando no seu despacho, ao xornalista sóalle o teléfono:

—¡Don Manuel, qué gratísima sorpresa!

—¡Faginas, es usted un malnacido!

As sonoras gargalladas do ata entón pasmado auditorio, que resoaron no café Goya para o asombro de todos e o fastío dalgúns poucos, non lle permitiron a Armesto Faginas continuar co relato, nin, por suposto, ofrecer maiores detalles sobre aquel seu proxecto, ao que non volveu referirse no faladoiro máis nunca estando eu presente. Durante moito tempo, fixenme a pregunta de cal sería a fortuna daquela biografía, e tentado estiven en varias ocasións de preguntarlle por ela nun aparte, pero nunca o fixen, nin tan sequera nalgún dos moitos momentos en que Fraga Iribarne era o tema da conversa e a pregunta podería ter vido a conto.

Polo demais, o territorio do debate de asunto político, no que el transitaba con soltura e decisión, pertencíalle claramente a Rogélio Gomes Pousa. Este funcionario do Consulado Xeral de Portugal en Vigo e, daquela, tamén habitual columnista de opinión no *Faro de Vigo* era posuidor dunha biografía rica en acontecementos admirables que, á parte de me resultar a min moi sedutora naquela altura, constituía un manancial inesgotable de recursos e saberes, dos que el tiraba proveito á hora de someter a cotiandade política ao flaxelo da súa interpretación e análise. Sendo aínda un mozo, Rogélio comezara a militar no Partido Comunista e, dentro desta filiación, participara en accións de propaganda antifranquista en Vigo, a consecuencia das cales acabaría sendo detido pola policía e encarcerado na prisión da rúa do Príncipe, pero antes de ser levado perante o tribunal, valéndose dun permiso que se lle concedera mentres non tiña lugar o xuízo, fuxiría a París, onde o dirixente comunista Santiago Álvarez lle encargará a encomenda de poñerse á fronte do programa semanal en galego *De Ribadeo a Tui*, de Radio España Independiente (La Pirenaica), emisora que, desde 1955, estaba radicada en Bucarest. Asentado xa en Romanía, Rogélio dirixirá e poñeralle voz ao mítico programa (en antena desde a súa creación en 1945) entre 1970 e 1976, ano en que regresa a Galicia e se establece novamente en Vigo. Con todo, Rogélio non era persoa moi dada a falar de si mesma e moito menos dos traballos e dos días pasados no exilio, aos

que rara vez o escoitei apelar, agás para empregalos como apoio argumental na defensa dunha tese sobre o acontecer político, defensa que el exercía sempre cunha enerxía e unha afouteza que lle resultaban admirables a quen as presenciaba.

Igual de enérxico e afouto nos modos e nas alocucións ca Rogélio era Antonio Alonso Fontán, un tempero que neste poeta do amor e da denuncia do vicio moral se axigantaba por mor dunha complexión robusta e un tanto ruda, pero moi atractiva, que podía falsear ante o neófito unha personalidade cuxos comportamentos e accións os ditaba realmente unha diamantina bonhomía. Referida a el, foi a primeira vez que lle oín a don Xesús usar a palabra fistor (versificador popular, sen formación académica) fóra da aula, naquela ocasión para me presentar unha persoa que, como puiden descubrir co paso do tempo, lle era moi querida, e da que sempre celebrou os logros artísticos presentes nos poemas que, de cando en cando, levaba ao café mecanoscritos nun folio, e lía en alto, vencendo o barullo cunha voz rotunda que lle arrincaba do fondo do peito. Tratábase, en ocasións, de versos en que Antón cantaba os seus amores por certas mulleres innominadas, o que acababa propiciando un divertido xogo de especulacións sobre a identidade daquelas cambiantes e enigmáticas Beatrice Portinari; e, as máis das veces, de composicións maledicentes ou escarnecedoras, coas que pretendía mostrar, desde a súa concepción rural do mundo, o moi espidos que andaban das roupas do decoro e da honradez certos grupos sociais e profesionais, con especial inclinación polos políticos e caciques de indistinta estirpe e condición, e polo clero ou, máis en concreto, «polo clero mal cristián», como acostumaba apostilar don Xesús.

A cohesión e a unidade do grupo estaba apuntalada coa amizade sólida que cada un dos membros do faladoiro establecera particularmente con don Xesús, que nos casos concretos de Faginas e de Gonzalo se remontaba, aínda que en momentos distintos daquel longo período (1960-1975), a cando o profesor exercera no Instituto Masculino de Lugo (hoxe IES Lucus Augusti), de tal xeito que, tendo ambos entre si un único ano de diferenza na idade, o primeiro comezara a tratalo na adolescencia como alumno, e o segundo, bastantes anos despois, xa de adulto, como compañeiro do daquela denominado Seminario de Lengua y Literatura Españolas. Aínda lembro, coma se fose hoxe, o día en que, estando Faginas mais eu sós no café, me relatou, mentres tratábamos ambos de impedir rebentar coa risa, a traumática experiencia que el vivira, durante as semanas iniciais daquel primeiro dos dous cursos en que tivera a don Xesús de profesor, por mor dos interrogatorios aos que o sometera a el con preguntas sobre o novo docente, despois de rematada a xornada escolar, o seu preocupado pai, coronel da Garda Civil e xefe da Comandancia de Lugo.

Polo si ou polo non, rara era a ocasión en que o monolitismo deste grupo que se reunía para falar sen cancelas e sen guión non se acababa rompendo pola aparición doutras persoas que sabían da existencia do faladoiro e decidían presentarse alí para pasar unha hora da tarde parolando distraidamente. Unhas aparecían con algunha regularidade, como eran os casos de Palmira González Boullosa, Ramiro Fonte, Pilar Toscano ou Victoria Álvarez Ruiz de Ojeda; outras

(as máis), no entanto, facíano con carácter extraordinario, xeralmente alguén que citara alí don Xesús para tratar algún asunto académico (elaboración dunha tese, a redacción dun libro etc.), ou estaba de paso pola cidade e aproveitaba a ocasión para saudalo, pois o café, a aquela hora, funcionaba tamén a xeito de despacho informal do profesor, a quen puiden observar en máis dunha ocasión, no medio daquela atmosfera tantas veces molesta por causa do fume do tabaco e mais do barullo, como remataba un artigo, usando o habitual bolígrafo con tinta esgotada da marca Bic, ou revisaba unhas galeradas dunha publicación propia ou allea.

Certamente, unha das persoas que asistía con certa regularidade ao faladoiro era a citada investigadora Victoria Álvarez Ruíz de Ojeda, xa daquela parella sentimental de don Xesús. Cando esta recoñecidísima rosalióloga chegaba ao café, normalmente a conversa levaba bastante tempo viva e estaba case sempre a piques de rematar: saudaba de forma amable e silandeira, sentaba, pedía unha infusión e, se decidía entrar na conversa, facíao de xeito moi medido, mentres o mesmo sorriso que trouxera de fóra permanecía no seu rostro ata que se despedía. A virtude que chamou primeiramente a miña atención sobre ela foi que, cando interviña, falaba cunha erudición e cun rigor nada comúns nas persoas da súa idade, polo menos nas que eu trataba. E non tardei en caer axiña na conta de que, naquel contexto, manexaba con destreza a imprescindible arma da ironía, que empregaba de forma soberbia non contra escritores vivos ou mortos, políticos en exercicio e xentes principais da vida viguesa, as dianas habituais dos aguzados dardos dos conversadores, senón contra estes e as súas *boutades*, rexoubas, maledicencias e frivolidades. Daquela, aos meus ollos, Victoria era unha persoa, amais de sabia, moi intelixente.

Todo isto tiña lugar mentres se procedía a interromper ritualmente a discusión para responder ao unísono ao saúdo do pintor Laxeiro, quen, con mostras xa dun acusado avellentamento, chegaba cada tarde, coa puntualidade e o fervor coa que o fanático relixioso vai ao templo, para oficiar no faladoiro ao que, tamén durante lustros, levaba congregando, nunha mesa situada na parte máis ao fondo do local, amigos, outros artistas e os numerosos admiradores que atesouraba. Era común ver por alí igualmente ao poeta Manuel Vidal Villaverde, e, moi de cando en vez, a Xosé Luís Méndez Ferrín etc. Outro faladoiro estable que contribuíu a animar o ambiente da cafetería era o que alentaba Rafa Cid, redactor da sección dedicada ao motor nas páxinas do *Faro de Vigo*, para falar sobre *rallies* e coches.

Eu, o máis novo dos que nos sentabamos arredor daquela mesa (oh insolente xuventude!), o menos sabio e o máis inculto de todos eles, asistía a aquel espectáculo calado ou rindo ou acenando, e sempre cos ollos tan abertos de asombro como os dos pícaros que pintou Isaac Díaz Pardo. E entrementes, eu recibía de don Xesús, entre outras moitas leccións de literatura e de vida: que Platón tiña razón cando afirmaba que as virtudes se aprenden; que a arte, en calquera das súas manifestacións, é inseparable do pensamento; que quen contempla, escoita ou le unha obra de arte, ademais de procurar ou contentarse co gozo estético, ten que interpelar a quen a realizou; que o produto artístico mellor é aquel que abrolla da creatividade dos e das que posúen un diamante moral no corazón.

Hoxe, cando transcorreron tantos anos desde entón, só lamento non poder estar, cada tarde de inverno, na cafetería Verona de Vigo, hogano o rescaldo que permanece aceso daquel faladoiro do café Goya, para recibir máis leccións de don Xesús e de Gonzalo, os únicos sobreviventes. Feliz me sinto, porén, de vivir para contar esta historia, e de saber que eles dous, tan queridos, a van ler e a van poder rememorar comigo.